

1

218292

א ר כ י ו ן י ד ו ש ם
ש ע ר ה ע ד ו ת

ר העדות : גבצו (מימון) לילי

כה : 0.3 עדויות יד ושם

ר תיק : 9328 מספר קלטת : 033C/4419

ריך : 19/12/1995 עד תאריך : 19/12/1995

ר העדות : גבצו (מימון) לילי, ילידת BENGHAZI, לוב, 1933:

תאור קצר של חיי המשפחה והיחסים עם השכנים. תאור הפגזות הנרמנים על העיר עם פרוץ המלחמה. ב-1/1942 כבוש העיר ע"י הגרמנים. ב-3/1942 נרש יהודי BENGHAZI למחנה GIADO, דרומית ל-TRIPOLI. תאור החיים במחנה, נסיונות בהכנת מזון מבושל; מחלות שפקדו את בני המשפחה. ב-1/1943 שוחררו תושבי המחנה על ידי הצבא האנגלי אך נותרו לשבת שם. ב-8/1943 חזרו בני המשפחה ל-BENGHAZI. האב חזר לעבוד אך לאחר זמן מה נפטר; 1944 - בני המשפחה הנוותרים עברו לגור ב-TRIPOLI. העדה הצטרפה לתנועת הצופים ושם למדה עברית. ב-1949 עלתה העדה לארץ במסגרת תנועת הצופים.

אין הגבלות על השמוש בחומר

ח ת י מ ת ה ע ד

ת א ר י ך

03-103825

ארכיון יד - ושם

YAD VASHEM ARCHIVES

03

חטיבה

9328

מספר תיק

אב 1328 (מ'ח'ו) ס'ס

ארכיון מוצא

סימול מקורי

העתק לשימוש החוקרים
המקור שמור

המרהאייטת: לילי נפצו

תאריך: 19.12.1995

מראיינת: קרן קפלן

כתבנית: שושנה מרגלית

לילי נפצו, ילידת 1933, לזב, בעיר בגוזי (Benghazi) בחבל צירינאיקה.

ש. את ילידת 1933, זאת אומרת כשנכנסו אליכס הגרמנים את היית ממש ילדה צעירה.

ת. נכון.

ש. אם את זוכרת לספר קצת על השנים שלפני זה, כמה ילדים הייתם במשפחה.

ת. ההורים שלי היו זוג דתיים, ששמרו כשר ושבת. אנחנו היינו 5 ילדים בבית. אבא שלי עבד

ב-2 חנויות. היתה לו חנות איטליו וחנות מכולת, אחת על יד חשניה. אנחנו גרנו בעיר.

מבחינת הילדים כולם היו קטנים, ובאותו הזמן שהיינו קטנים לא קבלו אותנו לבית

הספר, כי מקבלים רק מגיל 7 ומעלה ואצלנו בין אחד לשני אולי שנה. אני הייתי הכי

גדולה במשפחה. היינו טוב בעיר. היו לנו קרובי משפחה שהיו קרובים אלינו. היינו באים

אליהם והם אלינו.

כששמענו על תחילת המלחמה, שמתחילה מלחמה, אז אנשים הפסיקו ללכת ללמוד.

הילדים הפסיקו. החזיקו אותם בבית. מי שהיה לו כסף, תשב להוציא את הכסף ולהשאיר

אצלו בבית כדי שיחיה לו מה לאכול. תתחיל להיות פתד מחמלחמה.

מה שזכור לי גם שבבנגאזי לא רק פעם אחת הגרמנים עזבו ונכנסו הבריטים, אלא 3

פעמים עזבו ונכנסו שוב הגרמנים. בפעם השלישית כשנכנסו הגרמנים היתה שמועה

שהגרמנים רוצים לקחת את כל אנשי בנגאזי והסביב למחנה.

ש. זה כבר ב-1942 מה שאת מדברת.

ת. כן.

ש. מה היה לפני כן?

ת. התחילה המלחמה ואז התחילו תהפוזות. אנחנו היינו בדירה של 2 דירות.

ש. את היית אז בערך בת 6-7.

ת. בת 7-8. התחילו ההפגנות, התחיל הפחד, התחילה בהלה. לנו היו 2 קומות בדירה שגרנו. יום אחד היתה הפגזה בערך ב-9 בבוקר, כשאחי הקטן דוד היה לו ברית באותו יום. אז כולם התכוונו לברית והגיעו אנשים לברית. היה באמת פחד. רק האנשים הקרובים ביותר הגיעו לברית, כי היתה אוירה של מלחמה. אז עשינו את הברית. גמרו את הברית ואנשים ברתו מהר הביתה. אז הכסא של אליהו הנביא שעליו עושים את הברית היה עדיין תלמי בחדר. אז אמא שלי אמרה לי: תלכי לפלואי ותביאי לי בקבוק אקונומיקה, אני רוצה לכבס את החיתולים מהדס מהברית. אז הלכתי והגעתי לחנות שרציתי לקנות את האקונומיקה. זה היה בערך ב-9 בבוקר, התחילה הפגזה. הפגזה עזה ואני מתתי מפחד. נשארתי בחנות ולא יכולתי לצאת. התחילה הפגזה ומסביב לבית שלנו 5 פצצות, שאחת מהן נקברה באדמה ולא התפוצצה ו-4 פצצות התפוצצו, כל הדירה למעלה ירדה עלינו למטה, חלק מהילדים, היו במרתף למטה, שהיה לנו מרתף והתחבאו בו, כמו מקלט, ואמא שלי עם התינוק עמדה בחדר והיא לא ידעה מה יקרה אתה עם התינוק. כל הדירה למעלה נפלה והיא נשארה שם. עד שהפסיקה ההפגזה ואז אני באתי בריצה הביתה. מה אני מוצאת? כל הדירה למטה.

ש. אמא שלך בפנים?

ת. אמא שלי בפנים בתוך החדר של הברית. אני נכנסתי ואמא שלי נבהלה, היא חשבה שאני נהרגתי. אז ראיתי את אמא שלי חיוורת כמו סיד. כל הדירה למטה, חלק מהילדים למטה, אבא שלי בחנות שלו. כשנגמרה ההפגזה באו האנשים כולם לדירה שלנו ורצו לראות אם חיים או הרוגים. למזלנו מצאו את אמא שלי בחדר של הברית. חלק מהילדים מצאו במקלט ואני רק הגעתי.

ש. זה היה בניין שרק אתם גרתי בו?

ת. כן. רק אנחנו גרנו בו בקומה הראשונה ובקומה השנייה.

ש. היה לכם בית של 2 קומות.

ת. כן. אז כולם שמתו שהמשפחה חיה וקיימת. אז גם אבא שלי בא מבהל. הוא לא ידע מה קורה עם המשפחה שלו.

הנרמנים מפניזים ועוד פעם ועוד פעם מפניזים ונכנסו, ויצאו. כמה פעמים. 3 פעמים.

- ש. את יודעת מתי ההפגזה הזאת?
- ת. אני חושבת שזה היתה הפעם השנייה או הפעם השלישית שהגרמנים נכנסו, כי אחרי זה כבר לקחו אותנו למחנה. אחרי שהגרמנים נכנסו בפעם השלישית לבנגאזי אז התחילה להיות שמועה שרוצים לקחת את היהודים לג'אדו (Gado).
- ש. עוד לפני כן, איך היו היחסים שלכם עם התושבים של הסביבה?
- ת. טובים מאוד. עם הערבים היחסים היו טובים מאוד. הם אפילו שמרו, כי כל כך אבא שלי היה אתם טוב, כי היה לו איטליו, אז היו באים וקונים ממנו בשר, הולכים, אומרים: ברוך, אנחנו נבוא ונשלם לך. הוא מאמין להם. הם הולכים ובאים אחרי 3 ימים, באים אחרי שבוע, באים אחרי יום ומשלמים לו. היחסים שלנו עם הערבים היו ממש יחסים טובים. וגם עם היהודים היחסים היו טובים מאוד. כמה משפחות יהודיות היו? הרוב היו ערבים, הנוצרים הרוב, אלה האיטלקים. היחס היה טוב אתנו. לא פחדנו מתושבים, לא פחדנו מהערבים. פחדנו רק מההפגזות. זה ממה שפחדנו. בלילות, בימים היה פחד. כשהבריטים נכנסו, שוב הבריטים הלכו ונכנסו הגרמנים, אז התחילה להיות שמועה על יציאה לג'אדו. אומרים שזה מחנה ריכוז. המבוגרים אומרים שזה מחנה ריכוז.
- מי שהיה לו כסף ברח.
- ש. לאן?
- ת. ברח לאיטליה, ברח ללוב, כי בלוב לא דברו על זה בכלל שיקחו אותם. מי שהיה לו כסף ברח ונסע לאיטליה או ללוב. מי שלא היה לו - נשאר. אז נשארנו בבנגאזי. אז יום אחד התחלנו לפחד, באו מכוניות והתחילו לרכז את האנשים. אמרו לקחת מעט בגדים ולצאת. לאן? לאפוא? לא ידוע.
- ש. מי היו האנשים שאמרו לכם שצריך לצאת?
- ת. הגרמנים, המפקדים, הקצינים. התחילו לאסוף יהודים ולהוציא אותם.
- ש. היתה קהילה מסודרת במקום?
- ת. כן. היתה קהילה מסודרת. הלכנו ודיברנו עם הקהילה אז אמרו לנו שאין מה לעשות. כולנו יוצאים לאותו מקום. אל תדאגו. נצא. אפוא שלוקחים אותנו נצא. הם לא רוצים להשאיר אותנו פה.

- ש. ואתם הקשבתם לראשי הקהילה?
- ת. כן. הקשבנו להם. יצאנו. לקחו 2 משפחות בכל מכונית. יצאנו בברוק, בערך ב-8 וחצי או 9. אז שמתי הרבה אוכל לחתולים שלי. היו לי הרבה חתולים בבית שאהבתי אותם. שמתי להם כל כך הרבה אוכל שלא יהיו רעבים. אז יצאנו ונסענו ונסענו.
- ש. זאת אומרת שידעת שאת נסעת ולא ידעת לאן?
- ת. לא יודעים לאן.
- ש. לכמה זמן, ודאגת שהחתולים לא יהיו רעבים. ולקחתם לדרך בגדים?
- ת. מעט בגדים, ב-3-2 מזוודות. אבא השאיר את 2 החגיות שלהם עם כל מה שהיה בהם. נשאר הבית. מה שיש בתוך הדירה נשאר. לקחנו רק בגדים.
- ש. באיזה צורה זה נעשה? ריכזו את כל היהודים במקום אחד?
- ת. כן. ריכזו את כל היהודים במקום אחד ואמרו לחם שיוצאים אבל לא אמרו להם לאפוא יוצאים. כמה שניסו לדבר אתם לאפוא יוצאים, הם לא אמרו לאפוא יוצאים.
- ש. אפוא ריכזו אותכם?
- ת. במרכז העיר. זה לא רחוק.
- ש. כמה משפחות היו בערך?
- ת. בערך 18-20 משפחות.
- ש. זה מה שהיה מתוך העיר שלכם?
- ת. כן. רק היהודים. נסענו ונסענו.
- ש. באיזה רכב נסעתם? במכונית?
- ת. בטנדר גדול. נסענו ונסענו עד שהגענו לאיזה בסיס ענק, וכולם הגיעו וחורידו אותנו בחוצפה, עם השוט, לרדת מהר, לרדת, לרדת. ירדנו כולנו שם. מה? איך? אפוא לשבת? אפוא לנו? התחילו להראות לנו מין מחנה, צריפים ענקיים כמו קרוון, ואמרו כמה משפחות בפנים, בכל קרוון כמה משפחות בפנים. על כל קרוון רשום עליו המספר שלו.
- ש. היו גרמנים האנשים האלה?
- ת. כן. כולם גרמנים.
- ש. באיזה שפה הם דברו אתכם?

- ת. הם דברו באנגלית. דברו גם בגרמנית אבל גרמנית לא הבינו. אבל אנגלית אצלנו הרבה הבינו. יש לי בן-דוד אחד שהוא יודע טוב מאוד אנגלית מאז. הרי היהודים עבדו עם האנגלים. כשהיו שם האנגלים עבדו אתם ואז למדו הרבה אנגלית. ידעו לדבר.
- ש. ואתם הייתם בני המשפחה שלך, ואת אומרת את והאחים שלך והחורים שלך. וחץ מכס מי היו עוד מהמשפחה שלך?
- ת. היתה עוד משפחה אחרת שהיו אתנו באותו האוטו.
- ש. אבל סבא וסבתא, דודים?
- ת. סבא וסבתא ודודים היו בלוב. הם לא היו בעיר שלנו. היה רק דוד אחד, דוד אליהו קראו לו והוא היה מבנגזוי. אבל מה הוא עשה? ברגע שחיתנה שמועה לצאת, הוא מהר לקח את המשפחה שלו וברח ללוב.
- ש. למה אתם לא עשיתם את זה?
- ת. אני לא יודעת למה החורים שלי לא עשו את זה. אין לי מושג למה. בתור ילדה קטנה לא ידעתי. אבל הדוד שלי לקח את כל המשפחה שלו וברח.
- ש. בעצם החורים שלך במקור היו מלוב, לא מבנגזוי.
- ת. אמא שלי. אמא שלי נולדה בלוב, אבל אבא שלי מבנגזוי. כשאמא התחתנה עם אבא, אז עברו לבנגזוי כולם. היתה עוד משפחה אחרת, אני לא זוכרת מי זאת חמשפחה. הביאו אותנו לשם, חלקו אותנו בקרוונים האלה. וזה היה מלא. הרי לקחו לא רק מבנגזוי, אלא לקחו מכל הכפרים מסביב לבנגזוי, אז לקחו את כולם.
- הגענו לשם ואמרו להם: הנה זה קרוון אחד גדול, כל אחד יקח לו חלק. איך עושים חלק? על ידי שמיכות. לקחת שמיכות, לתלות את זה בקרוונים וכל אחד עושה לו חלק.
- ש. להפריד בין החלקים.
- ת. להפריד בין המשפחות, שכל אחד יחיה לו את החלק שלו. נכנסנו לשם. מה עושים? לא עבודה, לא אוכל, אז מה המצב? מהקהילה חלכו לדבר עם הגרמנים. אמרו להם: יביאו לכם אוכל. והתחלנו לחכות. אנשים רעבים, הילדים רעבים. מחכים לאוכל. עד שהתחילו לחלק לנו לחמוניות בגודל של 200 גרם ל-2 אנשים.
- ש. כמה זמן הייתם שם?

- ת. כמה שעות טובות.
- ש. נשאר לכם עוד אוכל שלקחתם אתכם?
- ת. נשאר משהו. אבל כמה זה יכול להספיק ל-7 נפשות, וכולם רוצים לאכול ויש ילדים קטנים!
- ש. ואז התחילו לחלק לנו את הלחמניות האלה, לחמניה של 200-150 גרם ל-2 אנשים. מה היא תספיק? לא תספיק כלום. את כל מה שהיה בפנים צריך לזרוק אותו, כי היה מלא תולעים. נודל של תולעת אולי 2 ס"מ. זה עשוי מקמח הכי מלוכלך. כל חבניות צריך לזרוק ואכלנו רק את המסביב. מה עשים יהודים? יש איזה כפר ליד גיאדו שקוראים לו כפר רויאן. הכפר הזה יש בו מלא ערבים תקלאים. אז היהודים מה עשו? הרי יש גדר. כל המחנה מגודר ויש שומרים גרמנים ואוי ואבוי מי שיברח ואוי ואבוי למי שיגיע לשם. יירו בו. זה ישר מוות. מה התחילו אנשים לעשות? התחילו לקחת בגדים ולמכור לערבים האלה, או מקבלים תאנים ותמרים תמורת הבגדים או שמקבלים קצת חיטה טחונה לקמח ובאים הביתה לעשות אוכל.
- ש. איך באמת עברו את השמירה של הגרמנים?
- ת. קשה מאוד. הגרמני שומר שם זה יהודי פה רחוק ממנו מהר עושה החלפות. הערבים האלה כבר ידעו על החלפות עם היהודים והיו מתכוננים. השמירה בצד אחד והם בצד הזה. וזה לא רק יהודי אחד או שניים או שלושה, המון יהודים. כולם מכרו ונתנו את הבגדים שלהם, את מה שיש כדי לאכול.
- ש. לא עברו את השומר לצד השני, אלא פשוט חיכו שהוא לא יעמוד ליד הנקודה בגדר?
- ת. כן. ואז הם התחילו להחליף עם הערבים. עם זה התחלנו לאכול ולבשל. כשמבשלים משהו ורוצים שייגמר להתכשל ולאכול אותו. קצין אחד גרמני היה עושה ביקורת בקרונים פחדר לחדר והיה מרים את השמיכה וחיה מסתכל ומרית איזה אוכל שתוא מתבשל, אז הוא היה מתקרב, מסתכל ונותן בעיטה בסיר שיישפך על הרצפה ושאל אחד לא יאכל. היהודים שם היו ממורמרים. מה עשים? התחילו להחביא את הסיר, התחילו להחביא את הפחם מאחורי בגדים, מאחורי דברים. אבל כשמבשלים יש ריח והגרמני היה מרגיש את הריח, היה הופך את הכל, היה מסתכל, רואה אותו ושופך אותו על הרצפה. גם

לנו קרה ולכולם היה קורה ככה. הילדים רעבים. אנחנו, כל ה-5 ילדים חלינו בחצבת. הילדים חולים ואין מה לאכול. חוץ מאשר הלחמניה הזאת אין כלום. היה מצב קשה. יום אחד אני יצאתי למחנה והתחלתי לטייל, סתם ילדה מסתובבת. אני רואה גבר אחד רץ אחרי, היו לי צמות ארוכות, גבר גרמני. אני רצה והוא רץ אחרי עד שהוא תפס אותי. התחלתי לבכות. מה הוא עשה? לקח אותי והביא אותי למחנה אחר. שם ישנו ספר. הספר הוא יהודי והשומר הוא גרמני שעומד על ידו וכל מי שהגרמני מביא הספר צריך לגלח לו את הראש. אז הוא תביא אותי לשם וגילחו לי את הראש. עם בכי וצעקות לקחו לי את הצמות ונתנו לי אותם ביד. לקחתי את הצמות ביד והלכתי עם בכי לקרוון שלנו. נכנסתי לשם עם בכי. במקרה היתה גם דודה שלי בקרוון חשני שבמקרה יצאה החוצה וראתה אותי עם הצמות ביד ואני בוכת. היא קראה לי ושאלה: בואי, בואי, מה קרה לך? מה עשו לך? באתי אליה עם בכי ואמרתי: תראי מה עשו לי. היא שאלה: מי עשה לך? סיפרתי לה שגרמני רץ אחרי וחביא אותי לספר וככה עשו לי. היא לקחה אותי והלכה אתי לספר, דברה עם הספר, אז הוא אמר לה: מה שאומרים לי לעשות אני עושה. אני לא יכול לעשות אחרת. ולא רק היא, אלא הרבה מגולחי ראש. דודה שלי התעצבנה נורא על הספר, והגרמנים שם צוחקים ומגרשים אותה. לקחה אותי לקרוון שלנו ואמא שלי ואבא שלי נורא נבהלו שם. נורא פחדו שראו אותי בצורה כזאת ואני בכיתי. אחר כך אמא שלי חלתה בטיפוס.

- ש. מה היתה הסיבה שהם סיפרו חלק מהאנשים? מתוך היגינה או מתוך מה?
- ת. שלא יהיה כינמת, כי אין שם מספיק מים ולא מתרחצים. שלא יהיו כינים אבל בסוף לכולם היו כינים.
- ש. זאת אומרת שהכוננת של הגרמני תיתה בסך הכל לדאוג להיגינה שלכם.
- ת. כן, לדאוג כאילו להיגינה, אבל בסוף לא היתה היגינה בכלל.
- ש. אחר כך כל הילדים של המשפחה חלו בחצבת.
- ת. כן. חלו בחצבת.
- ש. היה איזה טיפול רפואי?
- ת. שום דבר. לא היה שום טיפול. היינו על הרצפה יושנים. אין אוכל.

- ש. היתה הלחמניה הזאת פעם ביום?
- ת. פעם ביום. זה הכל.
- ש. וזה תמיד היה עם תולעים בפנים?
- ת. כל הזמן היתה עם תולעים. לא יכולנו לאכול מה שהיה בפנים, כשהיה תולעת באורך של 2 ס"מ. מי יכול היה לאכול אף אחד לא יכול לאכול את זה. רק אבא שלי מתוך ה... אפילו את הטבעת של הנישואין של אמא שלי, לקח אותה ומכר אותה בשביל להביא אוכל.
- ש. בדרך הזאת של גנבות דרך הגדר עם הערבים מהכפר?
- ת. כן. של גנבות דרך הגדר.
- ש. מה עשיתם כל היום?
- ת. מה עשו הנשים והילדים לא עשו כלום. את הגברים העסיקו בכל מיני נקיונות, נקיונות בתוך וניקיונות בפנים. עם שוט. לא ככה בקלות. הגרמני שומר עם שוט. לקחו אותם קבוצות-קבוצות לניקיון המתנה. מתנה ענק, גדול.
- אתר כך הבראו מהחצבת, פתאום אמא שלי חלתה. ולא רק היא חלתה אלא המון יהודים חלו. אבא שלי דיבר עם ראשי הקהילה והם אמרו לו לקחת אותה לבית חולים. בקצה של המתנה יש בית חולים. הוא לקח את אמא שלי לבית חולים. היה שם רופא והוא אמר שיש לה טיפוס. וטיפוס זה לא כל כך פשוט. אין אוכל מספיק. בקושי אוכלים משתו. שלושה חודשים היא היתה שם. היה מלא חולים בבית חולים שם, ולא טיפלו בהם כמו שצריך. הרבה יהודים נפטרו שם. היה גם בית קברות שם. אחרי 3 חודשים שאמא שלי חלתה ויצאה משם, היא היתה רזה כמו מקל, היתה כולת רעדת מרוב חולשה. היא יצאה משם והביאו אותה לקרוון, פתאום אני ואחותי התחלנו להיות חולות.
- ש. בתקופה שהיא היתה בבית חולים מי טיפל בכם?
- ת. אבא שלי.
- ש. את זוכרת מחשבות שלך אז?
- ת. המחשבות שלי היו פחדים מהאס.אס., מזה שתפסו אותי וגילחו אותי, מהמתים על המדרגות, כשאני עומדת על המדרגות ואני רואה אנשים נופלים ומתים על ידי. אני ממש סובלת מזה. כל הזמן אני סובלת מזה.

- ש. גם היום!
- ת. גם היום אני עדיין סובלת מזה. הייתי ילדה קטנה, ותארי לך את עומדת על המדרגות ומסתכלת ופתאום את רואה אנשים נופלים ומתים. באים הגרמנים וגוררים אותם וקוראים ליהודים שיקחו אותם.
- אחרי שאמא שלי עזבה את בית החולים אני ואחותי חלינו. אז אבא שלי מאוד נבהל. הוא חשב שנדבקנו גם בטיפוס. אז הוא לקח אותנו לבית חולים ותודה לאל שלא נשארנו שם הרבה זמן. זה היה גריפה או שפעת. נשארנו כשבוע ימים ויצאנו משם אני ואחותי. אז אבא שלי התחיל לטפל באמא. היא היתה מסכנת, כל כך רזה, כל כך חולה, היתה רועדת. הוא היה מחפש אוכל בנרות, כדי להוציא מהערבים האלה. בלילה, ב-2-3 בלילה חיה מביא לה קצת אוכל שהיא תתחזק.
- ש. כל התזונה שלכם היתה מבוססת על הסחר עם הערבים ולא מהאוכל שקיבלתם שם.
- ת. כלום לא קיבלנו שם. קיבלנו רק את הלחמניה הזאת. מח יכולה לעשות הלחמניה הזאת? ראשי הקהילה היהודית הלכו ודברו עם אנשי תאס.אס., צחקו לחם וגרשו אותם.
- ש. כל האנשים שם הצליחו לסחור עם הערבים?
- ת. כן. הצליחו. כי האנשים תביאו אתם את הזהב שלהם. התחילו למכור את הזהב שלהם, את הבגדים הטובים שיש ומקבלים תמורת זה או חיטה או תמרים או תאנים. מקבלים דברים כאלה. לפעמים אפילו קצת ביצים מקבלים. בזכות הכפר הזה הערבי שחלק מאתנו המשיך לשרוד. אבל שם נפטרו כ-700-600 בני אדם וחרוג רק מרעב וממחלות.
- סבלנו הרבה והמלחמה ממשיכה להתנהל מחוץ למחנה.
- ש. אז אשפזו אותך ואת אחותך.
- ת. נשארתי שם שבוע ימים ויצאנו. זה היה כמו גריפה או שפעת. יצאנו מבית חולים וחיינו במחנה. חיכינו רק מתי תהיה נקודת אור שנוכל כבר לצאת מפה, לזח מכאן.
- ש. הייתם מודעים למה שקורה באירופה?
- ת. לא. לא ידענו כלום. אני בתור ילדה לא ידעתי. יכול להיות שהמבוגרים כן יודעים. אני לא ידעתי מה שקורה באירופה.
- ש. מה חשבתם שמחכה לכם?

- ת. כולם ידעו שמחכה לנו לקחת אותנו לתנורים האלה.
- ש. זה מה שחשבתם?
- ת. זה מה שחשבו כל המבוגרים. היו לי כאלה שמתעז באוזן בתור ילדה, אבל כולם היו שרויים בפחד.
- ש. ידעתם שזה מה שמחכה לכם.
- ת. כן. ידענו שזה הסוף. זה נמשך חודשים שם. יום אחד, ביום ראשון, בבוקר מוקדם היהודים היו שם כל כך מבוהלים ומקרוון לקרוון שומעים: מה קורח? אמרו שאוספים את כל הגברים לרחבה של המחנה. מה יש? לא יודעים. התחילו לאסוף את הגברים לרחבה. היו גברים שכל כך פחדו שהתחילו לחתבא בבתי השימוש, התחילו להתבא בכל מיני מקומות והגרמנים בכל זאת חפשו אחריהם והוציאו אותם מכל פינה עם שוט, עם מכות. הוציאו אותם ושמו אותם ברחבה, את כולם. אני זוכרת את זה ממש. הוציאו את כל הגברים, לא השאירו אף גבר. בן 14 לא השאירו אותו. את כולם באמצע. הנשים בכו. הילדים בכו. התותח עמד מול הגברים. ואנשי חאס.אס. עומדים ושומרים על כל הגברים שם שאף אחד לא יברח. זה היה פחד שיהרגו את הגברים וישאירו את הנשים והילדים שם. את כל הגברים מגיל 12-14 לקחו אותם לשם. נשים בכו, ילדים בכו. לא ידענו מה חגורל של הגברים האלה? מה יעשו אותם? עמדו ועמדו, וכולם בוכים. והגברים שם עמדו שעות. אחרי כל כך הרבה שעות שעמדו, פתאום באה חודעה מהאס.אס. שאומרים: לשחרר את כל הגברים. לא לירות בהם. לא להרוג אותם. אמרו להם לאסוף את כל האבנים שיש על הרצפה, בכל המחנה. האבן הכי קטנטנה שנמצאת על הרצפה, להרים אותה. ככה עד החשכה. כולם אספו, זקנים ומבוגרים. אין רחמנות. עם שוט. מי שירים ראש - יחטוף.
- היה לנו קשה. הגרמנים המשיכו. המלחמה המשיכה.
- ש. זה היה באותו יום? ככה נגמר אותו יום?
- ת. ככה נגמר אותו יום בערב.
- ש. מה זה חיתה ההוראה לאסוף את האבנים? בשביל מה?
- ת. כזו לא לשחרר אותם סתם בחינם, שיעשו משהו, שיעבדו. לא לשחרר שילכו הביתה.

באמת ככה אספו עד התשכח בערב ואז השתחררו חביתה כולם. תודה טאל כולם שמחו שהגברים חזרו וכל אחד חזר למשפחה שלו.

התחלנו להמשיך כרגיל. הגברים עבדו בנקיונות. המלחמה בחוץ.

ש. היתה לכם שם התארגנות כלשהיא עם ראשי הקהילה, התארגנות לערב שבת למשל?

ת. לא. שום התארגנויות.

ש. תחושה של ימי השנה, של החגים?

ת. בכלל לא. אני בתור ילדה לא ראיתי כלום ולא ראיתי שום חג שם ולא ראיתי שבת. יכול

להיות שכל אלה ששמרו שבת בחוץ לארץ הם גם שמרו שבת בקרוון, אבל לא ראיתי שום

התארגנות של ערב שבת, של שבת, של ערב חג. לא ראיתי כלום.

ש. וכמשפחה?

ת. לא ראיתי כלום. בקושי ראיתי ביטול אחד על הגתלים. אם היה המזל שלנו אכלנו אותו

ואם לא היה לנו מזל, אז בא האס.אס. ושפך אותו על חרצפת.

ש. בדרך כלל כן בישלתם. זאת היתה השיטה של החלפות.

ת. כן. בישלנו סיר אחד לשבת, לא משנה מה, אבל בישלנו. או שאכלנו אותו או שהאס.אס.

שפך אותו. ולא רק אצלנו, אצל כולם. הוא הלך מקרוון לקרוון ואחרי שהוא שופך את

הסיר שלו היית צריכה לשמוע את הצעקות של האמא, שזה האוכל של הילדים. ואז הוא

משתיק אותה עם השוט שלו.

ככה המשיכו, והמלחמת מתנהלת. המבוגרים שמעו חדשות, מי שיש לו איזה רדיו או

טרנזיסטור שהביא אתנו. אני לא יודעת אם שמעתי חדשות, לא שמעתי כלום, אבל שמעתי

מהבנים של הדודה שלי שהאנגלים מתקרבים, שהם נמצאים בטוניס, או אני לא יודעת

אפוא הם נמצאים, אבל הם מתקרבים למחנה. היהודים בתוך תוכם מתחילים לשמוח.

בפנים מתחילים לשמוח שעוד מעט הבריטים ייכנסו ואז הגרמנים יצאו.

ובאמת ככה זה היה. זה היה עניין של כמה ימים או כמה שבועות, לא זכור לי, כל המחנה,

כל היהודים באותו ערב אף אחד לא הלך לישון. כל המבוגרים לא הלכו לישון וכולם

מדברים ביניהם, אחד לשני, אחד לשני מדברים ואני לא יזעתי מה הולך, מה קורה.

ש. פחדת?

- ת. פחדתי שלוקחים אותנו למקום אחר, או תולכים להרוג אותנו. לא ידעתי מה הולך. היהודים לא ישנו כל הלילה כי גם הם פחדו מה יקרה, מה יקרה לגרמנים ומה יקרה לבריטים אם ייכנסו אלינו. בבוקר שקט במחנה, כולם נפחד, באה שמיעה שהבריטים נכנסו למחנה. הגרמנים באמצע הלילה ברחו, אלה ששמרו על המחנה ובמשרד כולם ברחו והבריטים נכנסו. לא הצליחו לתפוס מהם מישהו כי הם ברחו. הבריטים נכנסו, כבשו את המחנה ואז באמת התחיל להיות באמת כבר טוב.
- ש. את זוכרת מתי זה היה?
- ת. בשנת 1942 היה תאריך הבנייה, ובחודש השמיני 1943 היתה עזיבת המחנה. באמצע, מתי הבריטים נכנסו אני לא יודעת את התאריך.
- ש. בתחילת 1943 הגרמנים ברחו.
- ת. יכול להיות.
- ש. זאת אומרת זה היה 10 חודשים אחר שנכנסתם לשם. נכנסתם במרץ 1942. 10 חודשים הייתם שם תחת שלטון הגרמנים.
- ת. כן.
- ש. ואז המשכתם עוד להיות שם.
- ת. כן, המשכנו. היתה לנו ברירה איך שנכנסו הבריטים, היהודים בבוקר מאוד פחדו, כי שלטון אחד עזב והשלטון השני נכנס. לא יודעים מה יהיה לנו, מה נורלנו.
- ש. לא ידעתם שזה שהאנגלים נכנסו דוקא יהיה יותר טוב.
- ת. לא ידענו. חשבנו מה יהיה לנו, זה מה שחשבנו. אז פתאום בבוקר ראינו גייפים של הצבא הבריטי מסתובבים במחנה ויש יהודים פה ושם שעמדו בחוץ והסתכלו ושמעו, אז הבריטים האלה בגייפים התחילו לדבר אל היהודים שעמדו בחוץ, דברו אתם בחיבה, דברו אתם יפה. אז היהודים מאוד שמחו ואמרו: הגנה בא אלינו שלטון טוב, לא כמו הגרמנים. ואז הבריטים באמת התחילו להיות אתנו טובים. התחילו להביא לנו משאיות מלוב והתחילו להביא ירקות ופירות, התחילו להביא לנו לחמים גדולים של הצבא הבריטי. התחילו להביא לנו כל מיני דברים טובים. גם היו רופאים טובים שטפלו בנו שם. שחררו אותנו הבריגדה. טופלנו על ידי 3 רופאים - פרופ' מרדכי תן, די"ר רן פר ודי"ר קרן. שלושתם

חיים בישראל הרופאים האלת.

- ש. זאת אומרת שהרופאים היו יהודים.
- ת. כן. הרופאים האלה שטיפלו בנו שם היו יהודים. אז באמת עם הבריטים התחיל לחיות לנו טוב. אבל הבריטים לא הוציאו אף אחד משם מהתחלה, רק שהתחילו להביא לנו לחם, התחילו להביא לנו לחם, התחילו להביא תרופות לרופאים האלה. לא היו תרופות בשביל לטפל, בגלל זה מתו כל כך הרבה חולים שם. התחילו באמת לעזור לנו. התחילו לרשום משפחות-משפחות, מי נפטר לו, מי לא נפטר לו, מי חלה, מי לא חלה. רשמו את הכל. נשארנו כמה חודשים עם הבריטים.
- ש. למה המשכתם לגור במחנה?
- ת. כי הבריטים לא הוציאו אותנו עוד?
- ש. לא איפשרו לכם לצאת.
- ת. לא איפשרו לנו לצאת, רק טיפלו בנו, הביאו מה שצריך להביא, אבל עדיין לא אמרו לנו על העזיבה.
- ש. את זוכרת את התחושות שלך באותה תקופה? מה חשבת על הבריטים לעומת הגרמנים?
- ת. התחושה שלי היתה טובה, כי אני רואה שכבר טוב, ואני רואה שכל המבוגרים מדברים שכבר טוב, אז התחושה שלי היתה טובה. נשארנו כמה חודשים טובים עם הבריטים. הם טפלו בכל, הביאו את הכל, נתנו לנו את הכל.
- ש. בחלק המגורים שלכם, של המשפחה שלך, היתה לכם שמיכה שחפריזה אותכם מחלקים אחרים של הקרוון?
- ת. משפחות-משפחות, כל אחד עשה לו חלק משמיכות.
- ש. על מה ישנתם?
- ת. על שמיכות על הרצפה. חלקו לנו שמיכות שחורות ועל זה ישנו על הרצפה. לא היה שום דבר אחר, אפילו מיטה מברזל לא היתה. אחר כך אחרי כמה חודשים שהבריטים היו שם אתנו, התחילו לרשום משפחות-משפחות, מי נפטר, מי קרה לו, מה קרה לו, כמה אנשים נפטרו לו. אחר כך התחילו לשאול כל אחד לאן הוא רוצה לעזוב.
- ש. אתם באותו שלב הייתם בריאים כל בני המשפחה.

- ת. אבל אמא שלי חלתה.
- ש. כשהבריטים היו?
- ת. רק אצל תגרמנים. אצל הבריטים היינו כולנו בסדר. אז התחילו לרשום את כל המשפחות וכל אחד לאן הוא רוצה ללכת. אבא ואמא שלי החליטו לחזור לבנגזי, וכל המשפחות האלה שהיו בבנגזי חזרו לבנגזי בחזרה. אז כשחזרנו לבנגזי כל אחד חזר לעיסוקים שלו כמו שחיו בהתחלה.
- ש. זה היה בעצם באוגוסט 1943 כשחזרתם לבנגזי.
- ת. כן. באוגוסט 1943 חזרנו.
- ש. את זוכרת את הנסיעה חזרה?
- ת. כן. אני זוכרת את הנסיעה חזרה. בנסיעה חזרה נתנו לנו רכבים וכל אחד יוכל לחזור לאן שהוא צריך. ובאמת ככה חזרנו. נסענו כמה שעות טובות.
- ש. תבריטים נהנו את הרכבו?
- ת. אני לא יודעת אם הבריטים נתנו את הרכב או ערבי נהג את הרכב. אין לי מושג. חזרנו הביתה.
- ש. את זוכרת את התחושה של התוריס שלך? מה הם ספרו? מה הם אמרו? מה הם דברו?
- ת. לא שמעתי אותם כלום. הם לא דברו ולא שמעתי מהם מאומה. הם כאילו היו בהלם. כל התקופה הזאת שעברה היתה מאוד קשה, במיוחד שאמא שלי חלתה שם והיתה מאוד רזה ומאוד חלשה, והיא סבלה ממחלת לב 30 שנה. חזרנו לבנגזי ולא לקח הרבת זמן שם עד שאבא שלי נפטר, אחי נפטר.
- ש. כשחזרתם לבנגזי הדירה שלכם היכתה לכם ריקה?
- ת. היתה ריקה.
- ש. הערבים לא לקחו?
- ת. לא. הערבים לא לקחו, כי הערבים היו אתנו טובים, היו ממש ביחסים טובים. הם שמרו על הדירה שלנו שאף אחד לא ייכנס אליה. אלה שהיו ביחסים טובים עם אבא שמרו שאף אחד לא ייכנס לדירה ומצאנו את הדירה, ואפילו ניקו את כל מה שהיה, מהדירה השנייה שנפלה בהפגזה, הם ניקו את הכל וכשחזרנו כל הערבים האלה שהיו ביחסים טובים עם

אבא באו אלינו וברכו אותנו ושמחו בנו ואמרו לאבא: אנחנו שמרנו על הבית שלך שאף אחד לא ייכנס לבית שלך.

- ש. והחנניות?
 ת. כן. החנניות גם היום נמצאים בתוכם הערבים.
 ש. כשיצאתם אבא שלך השאיר את החנניות כמו שהן?
 ת. כן. השאיר אותן. מה יעשה?
 ש. כשחזרתם מישהו אחר כבר ניהל את זה.
 ת. כן. אף אחד לא יכול היה למכור את החנות ולקחת את הכסף. העזיבה הייתה פתאומית, בקושי הכנסנו מזוודות לתיקים ויצאנו.
 ש. כשחזרתם, המכולת כבר עברה לידיים של מישהו אחר?
 ת. ישנו שותף שלא נמצא. במכולת השותף שלו נמצא, נשארה. אבא שלי חזר למכולת שלו אבל הוא התחיל גם בסתר.

צד ב'

- מביא סחורה, מוכר סחורה, מביא סחודה למכולת לשותף שלו וככה זה הלך.
 ש. זאת אומרת שההעדרות של 18 חודש בעצם לא פגעה בו מבחינה מסחרית. הוא יכול היה לחזור בחזרה למה שהיה לו קודם.
 ת. כן. יש לו חברים ויש לו שותף שהוא החזיק.
 ש. שותף ערבי.
 ת. כן, שותף ערבי. ותיכף זה הכל הלך מהר, כי מכירים אותו ושמחו בנו שחזרנו ואמרו: יופי שחזרתם. כולם ערבים. אמרו: טוב שחזרתם, אנחנו שמחים שחזרתם. באמת הרגשנו נורא טוב שחזרנו לבנגוי.
 ש. חזרתם בעצם בחזרה למה שהיה לפני זה, נכנסתם לדירה, אבא שלך חזר לעסקים.
 ת. כן. למולגן, שאבא שלי מספר חודשים אחרי זה פתאום חלה בשיתוק. מה עושים? הקהילה היהודית התחילה לדאוג לנו. כמה חודשים זה לקח אני לא זוכרת. אבא היה חולה איזה תקופה. נרנו ליד דודה שלי, לא רחוק ממנה, שהיא הייתה תמיד על ידנו ובקרה

אותנו. עד כמה שזכור לי זה היה לפני החגים שהוא נפטר. אבא שלי נפטר לפני החגים ואנחנו היינו בבנגוזי. אחר כך אמא שלי דאגו לה מחקחילה חיהודית והודד שלי, דוד אליהו, שחזר לבנגוזי גם הוא כשכולם חזרו. אבל המזל שלנו שגם אתי חלה. עוד קודם, סבתא שלי כששמעה שאבא שלי נפטר אז היא קראה לנו לבוא לטריפולי (Tripolye) בלוב. עלינו כל המשפחה, שכרנו אוטו, אספנו את הדברים שלנו ובאנו לטריפולי.

ש. באיזה שנה זה היתח?

ת. יכול להיות ב-1944. לא זכור לי בדיוק, אבל משהו כזה. נכנסנו לגור עם סבתא שלי. גרנו אתה כמה חודשים. אחר כך מצאנו דירה ושכרנו דירה לעצמנו. אמא שלי התחילה לעבוד קצת בתפירה וגם עשתה בצק עלים בשביל מסעדות שם. היא ידעה לעשות את זה ובאו לקנות ממנה הנהורים של המסעדות. מזה התפרנסנו. אבל המזל שלנו היה שאח אחד חלה בדלקת ריאות קשה והוא גם נפטר שם בטרפולי. לא בבנגוזי. היה מצב קשה. אחרי שאבא נפטר ואחרי שאחי נפטר היה לנו מצב קשה. כולנו סבלנו ממש. דרך אגב, כולנו, אני וכל האחים שלנו הפסקנו את הלימודים שלנו בבית הספר. אני למדתי כיתה אחת, כיתה א', באיטלקית, בבנגוזי וזהו. עפנו כולנו ממש. גם האחים שלי, גם אחותי.

ש. בכיתה א' הספקת ללמוד לפני שהלכתם למחנה.

ת. כן. את כיתה א' הספקתי ללמוד. חייתי אז בת 7 כשנכנסתי ללמוד. שנה אחת היעפנו למחנה ואז כל האחים שלי כולם הפסידו את הלימודים שלהם. אבל הם באו לישראל כשהיו כולם קטנים ונכנסו כולם לבתי ספר בטרפולי ולמדו. לי אמרו: את גדולה, את לא יכולה להכנס לבית ספר רגיל.

ש. כשהנעת לטריפולי?

ת. כן, בטרפולי. אז אני בכיתי ואמרתי: גם אני רוצה ללכת ללמוד. אז הדוד שלי אליהו אומר לי: לא. את גדולה ולא רוצים לקבל אותך בבית ספר רגיל.

ש. בשנת 1944 היית בת 11 בערך.

ת. כן. נרא בכיתי. אמרו לי: את תישארי עם אמא שלך. את לא תלכי לבית ספר. אמרתי לו: אני רוצה ללמוד והוא אומר לי: לא. את לא תלכי. אז לא היו מכריחים. מי שבא לבית ספר - בא, מי שלא בא - שלא יבוא. לא הכריחו. זה הרגיו אותי. אז נקשרתי עם חברות

בטריפולי ואז אמרו לי: בואי נרשם לתנועת הצופים. נפתחה תנועת הצופים, בואי נרשם לתנועת הצופים, שם נלמד קצת עברית, שם נלמד לקרוא ולכתוב. ובאמת כך הית. הלכתי אתם.

ש. צופים ליהודים.

ת. כן, צופים ליהודים. אז באמת הלכתי אתם.

ש. גיל 11 היה נחשב כבר מבוגר בשביל בית ספר?

ת. כן. מבוגר בשביל בית ספר. כך החליטו ההנהלות.

ש. ובית הספר היה בית ספר כללי של האזור? זה לא היה בית ספר רק של יהודים?

ת. לא. כללי של האזור, ערבים, נוצרים, יהודים - כולם בכיתה אחת. הלכתי ונרשמתי לצופים. באמת בתנועת הצופים היה לי טוב. למזתי שם לקרוא ולכתוב עברית. כל כך התלהבנו מהשפה הזאת. היינו צמאים רק ללמוד אותה. אמרו לנו גם: צריך ללמוד לדבר, לא רק לקרוא ולכתוב. צריך ללמוד לדבר. אם אתם לא תלמדו לדבר אתם לא תעלו לישראל. המחשבה היתה לעלות לישראל. אז באמת באותה תקופה, זה היה ב-1948 כשמדינת ישראל התקיימה כבר, ואז שמענו שחקהילת היתודית התחילה לרשום מי שרוצה להרשם ולעלות לישראל. הייתי תקופת שם בתנועת הצופים. היה לי טוב שם, שיחקנו והיה נהדר.

ש. בכל השנים האלה בטריפולי התפרנסתם מזה שאמא שלך עבדה, תפרה ועשתה את העלים האלה?

ת. כן. מזה התפרנסנו. אחר כך התחילה העליה לישראל מטריפולי. כשהתחילה העליה לישראל התחילו גם לרשום תנועות נוער, מי רוצה לעלות בצורת תנועת נוער, תנועת הצופים, לעלות. נרשמנו. את חושבת שאם נרשמנו זה הולך מהר? חיכינו תקופת ארוכה מתי לעלות לישראל. אף אחד לא ידע. רק נרשמים, נבדקים, נבדקים, יש כאלה שיצאו להם מחלות עיניים, אז טיפלו בעיניים, טיפלו באקזמות בראש. זה לקח תקופה. לא עלינו כל כך מהר לישראל. זה לקח הרבה זמן. התחילו האניות לבוא והתחילו משפחות לעלות לישראל. התחילו לעלות ילדים. אחותי למשל עלתה לפני, כי היא היתה בתנועת נוער ואני הייתי בתנועת הצופים, כי היא יותר קטנה ממני, אז היא עלתה לפני. אני עליתי אחריה ב-

3-4 חודשים.

ש. באיזה שנה עלית לארץ?

ת. 22 לספטמבר 1949. עלינו לישראל. הגענו לשער העלית. אני הגעתי לשער העלית. אתונית הגיעה לפני ואני לא ראיתי לאפוא היא הגיעה. היא הלכה ישר לסבתא שלי, כי הסבתא כבר עלתה לפנינו. היא היתה כבר בפרדסיה, ואחותי עלתה אתריה, אז היא הלכה ישר לגור עם סבתא. אני עליתי 3 חודשים אחרי אחותי. אני עליתי יחד עם תנועת הצופים. הגענו לשער העלית. אני לבד, אני עם כל הילדים. כל אחד במקום אחר. התחלתי לחכות לבגאזי שלי. הבאתי ארגז מלא בגאזי שלי, את החפצים שלי. התחלתי להסתובב בשער העלית וראיתי כמה חיילים מחיל הים, ישראלים. היתה לי כזאת שמחה גדולה באותו בוקר שטיילתי שם. אני מסתכלת ימינה ואני רואה קבוצה של חיילי ים יושבים בצד ומחכים שיתנו להם להכנס למשפחות שלהם. הזוד שלי פתח הגיע לשער העלית לבדוק אם הגיע מישהו מהמשפחה. הוא בא סתם עם תברים לראות. פתאום אני מסתכלת ואני רואה שזה הדוד שלי פתח.

ש. הוא היה אחד מהחיילים?

ת. כן. אחד מהחיילים מחיל הים. ואז אני מסתכלת ואני רואת שזה הדוד שלי פתח. עמדתי ולא רציתי לזוז. הוא מסתכל עלי ואני מסתכלת עליו, עד שהוא קם, בא אלי והוא אומר לי: לולי, מה? את פוז? ואני אומרת לו: כן. וחתבקנו וחתנשקנו ושמחתי כל כך שראיתי מישהו במחנה, בשער העלית. הוא אמר: אפוא את גרה? אפוא את נמצאת? בואי אתי. למה את מסתובבת? אמרתי שאני מחכה לבגאזי שלי, אני רוצה לראות אם הגיע לי הבגאזי. אז הוא אמר: בואי יחד אתי. הלכנו שנינו, חיפשנו וחיפשנו ולא מצאנו. אמרו שיעוד לא הגיע. הלכנו יחד לאוהל שלי, ישבו שם, התחלנו לקשקש, לדבר, לשוחח איך באתי. שאל אפוא אחותי רחל. אמרתי: רחל עם הסבתא. לא ראית אותה שם? הוא אמר: כבר תקופה ארוכה לא יצאתי הביתה. אז לא נתנו לחיילים כל כך מהר לצאת הביתה.

ש. הוא היה גם גר בפרדסיה?

ת. לא. הוא היה בחיל הים בחיפה.

ש. מה זה הביתה?

ת. אמא שלו היתה בפרדסיה. אמא שלו ואחיו. ואחותו רחל גם היתה אתה. אז הוא אומר לי: מזל שבאתי היום לכאן וראיתי אותך.

ש. היית בשער העלית.

ת. הייתי בשער העליה ונפשתי עם הדוד שלי פנחס. אז הוא הלך אתי לראות את הבגאזי והבגאזי לא הגיע. הלכנו לאוהל שלי וישבנו שם. מאז, כל יום הוא בא במיוחד לבקר אותי, מביא אתי מאכלים. במחנה היו מחלקים אוכל כמו בצבא. הוא היה מביא אתו כל מיני מטעמים טובים והיה נשאר אתי שעות. כל כך הייתי לבד ושמחתי שחוא בא. הוא רץ אתי לכל המשרדים של שער העליה להוציא אותי משם. אחרי תקופה של 3 שבועות יצאתי משם. אם היה מקום לאן לצאת היו יוצאים מהר, אבל אם אין מקום זה יכול לקחת חודשים. לי היה מקום לאן לצאת. יצאתי לסבתא שלי לפרדסיה. גרתי שם עם סבתא שלי. אחותי יצאה ממחנה פרדסיה וחלכה למוסד נוח עמירה. אני נשארתי עם הסבתא תקופה של 3-4 חודשים. אני וחסבתא לא נשארו ביחסים טובים. היו כועסים עלי אם יצאתי. אוי ואבוי, אפוא היית? ולא יכולתי יותר להישאר. היתה הודעה בפרדסיה מי רוצה לצאת לקיבוץ. כל מי שלא יוצא לצבא, מי שהיה בגיל נמוך, יוצא לקיבוץ. אז מה עשיתי? על דעת עצמי, לא שאלתי את אף אחד, באתי למשרד, שאלתי אותם, אמרו לי: כן. את יכולה לצאת לקיבוץ. למה קיבוץ? אמרו לי קיבוץ אשדות יעקב. אני לא יודעת אפוא זה אשדות יעקב, העיקר לצאת מפרדסיה. נרשמתי. אמרו לי: מחר בבוקר, בשעה 8 את פה. אני לא אמרתי כלום לסבתא שלי. לא אמרתי כלום לדוד, שהיה יחד אתה. הדוד הזה שלי נפטר כבר זייל. לא אמרתי כלום. לקחתי תיק קטן ובתוכו כמה בגדים ובאתי ליד המשרד. התאספו 9 ילדים, בנים ובנות. העלו אותנו על מכונית ונסענו.

ש. היית בערך בת 17?

ת. בערך 15-16.

ש. זה היה בערך בשנת 1950

ת. כן, לפני שאמא שלי באה, בשנת 1950. בתקופה הזו שהיינו בפרדסיה, איזה שמת היה לנו שם. השלנים של שנת 1950. מה שהיה שם. כל האהלים נפלו שם. היה שלג.

אותו בוקר הוציאו אותנו ונסענו לאשדות יעקב. נוסעים ונוסעים ואין סוף. אני כבר

פחדתי לאן לוקחים אותנו? לאן?

ש. חיו לך זכרונות מאותה תקופה?

ת. כן. פחדים. לאן לוקחים אותנו? עד שהגענו לקיבוץ אשדות יעקב. נכנסנו לקיבוץ, הורידו

אותנו, מסרו אותנו למשרד. הדבר הראשון לקחו אותנו לחדר תאוכל לאכול ולשתות.

היינו כל הדרך רעבים. לא אכלנו. אחר כך לקחו אותנו לחדרים, לחלק לנו בגדים. סדרו

אותנו. עשו לנו כמה דברים. שם המשכנו עוד ללמוד עברית, לקרוא עברית. שם המשכנו

ללמוד. אני הייתי עוד בקיבוץ אשדות יעקב, אז אחותי בקשה ממני לבוא לבקר אותה

למוסד נוה עמירה. יש תופשות קצרות בקיבוצים. ביקשתי לצאת לביקור לאחותי. נתנו לי.

באתי למוסד, שזה מוסד דתי. באתי לאחותי והיא אומרת לי: מה זעתך שתעברי אלי

ותהיי יחד אתי כאן? אמרתי: לא איכפת לי לבוא לכאן. הלכנו למשרד של המוסד. דיברנו

אתם ואמרתי שאני רוצה לעבור מהקיבוץ למוסד להיות יחד עם אחותי. אז הוא אמר לי:

כן. אמרתי לו: אני לא יכולה לעשות כלום שם, אתם צריכים לעשות את העבודה הזאת.

מוסד דתי מחפש להוציא ילדים ממקום חילוני. אז הלכו והוציאו אותי מהקיבוץ. באתי

למוסד, גרתי עם אחותי במוסד. מהמוסד הזה גמרנו את ההכשרה של שנתיים. אחותי

הלכה לירושלים, למדה להיות אחות בבית חולים "ביקור חולים" ואני יצאתי משם

והלכתי לבית החלוצות בני ברק. התחלתי לעבוד שם בתור עוזרת לגנת. יש גן ילדים שם

לא רחוק והתחלתי לעבוד שם בתור עוזרת לגנת. גרתי שם הרבה זמן עד הנישואים שלי.

עבדתי ברמת-גן, עבדתי בתל-אביב.

ש. בינתיים בני המשפחה האחרים שלך עלו לארץ גם?

ת. בני המשפחה שלי עלו לארץ בשנת 1951. לקחו אותם לאשקלון. שם יש מעברה. הכניסו

אותם לאוהל. היתה שם מעברה ענקית. הם גרו שם. אחר כך אחותי גמרה את הלימודים

שלה, התחילה לעבוד בבית חולים יעקב דגיאני, שהיום קוראים לו "צהלון". היא עבדה

שם שנים בתור אחות.

אמא שלי היתה במעברה. בנו אז דירות באשדוד ואמרו כל מי שרוצה לצאת לדירות

באשדוד. אמא שלי רצתה לצאת לאשדוד, אבל אחותי לא נתנה לה. אמרה לה: לא. אל

תצאי לאשדוד, זה רחוק מדי. אני אחפש לך דירה ביפו. אז היא הלכה באמת וחפשה דירה

ביפו. דירה ערבית. בשנים ההם לא היו מספיק בניינים, רק דירות ערביות.

ש. אמא שלך עברה לגור ביפו.

ת. כן. אמא שלי עברה לגור ביפו ונשארה שם עד היום שהיא נפטרה.

מה שרציתי להגיד שזה מרגיז שכל מה שעבר על עדות המזרת בגיאדו, בכל המקומות, לא מעלים אותם, לא מדברים עליהם, לא שומעים אותם, שמו אותם ממש בצד. וזה מאוד מרגיז. עברו עלינו תקופות קשות ולא יודעים עליהם שום דבר. או שיוזעים ושמו אותם בצד. לא רצו להעלות את זכרונם או שבאמת לא יודעים. אבל אני לא מאמינה שהם לא יודעים. הם יודעים הכל, רק שלא רצו לדבר עליהם מאומה. זה נורא מרגיז. יהודים עברו תקופות קשות ושכחו מהם לגמרי. זה מרגיז אותי.

ש. את אומרת שעד היום את מרגישה קצת זכרונות מהתקופה החיא.

ת. כן. אני מרגישה זכרונות מהתקופה ההיא. זכרונות די קשים. זה לא זכרונות קלים. זכרונות מהמתים שנפלים, זכרונות מהכניס, זכרונות מהרעב, זכרונות מהמחלות. עד היום אני סובלת מכל מיני דברים. עברתי ניתוח ראש. אני סובלת מעצבים. אני סובלת מגלאקומה בעיניים. אני סובלת מראומטיזם ברגל. אני סובלת מהרבה דברים. אבל מת אני יכולה לעשות?

אמרו לנו ברישום שנרשמתי אצל מרדכי ... שיקראו לנו לבדיקות ועל ידי הבדיקות חאלה נקבל עוד פיצויים ונקבל פנסיה מגרמניה. אני מחכה עדיין. כל פעם מרדכי שולח לי מכתב ומבקש אישור אחר ואני מביאה לו, אבל עדיין לא קראו לנו לבדיקות. אני מחכה שיקראו לנו לבדיקות, שיזדרז העניין. אני כבר לא צעירה. אני כבר בת 60. אני רוצה להנות מהכסף הזה. אבל עדיין לא קוראים לנו לבדיקות. אני מחכה.
זה מה שעבר עלינו.

ש. נותרת עוד 3 אחיות חוץ ממך?

ת. לא. נותרנו אחות ושני אחים. אחותי נפטרה לפני שנתיים.

ש. אבל כולם עלו לארץ.

ת. כן. כולם בארץ. אחי יהונתן גד בארמיהיב כבר 20 שנה. אחי דוד גד בראשון-לציון, נשוי עם 3 בנים. אני גרה פה. יש לי בת ו-2 בנים שיהיו בריאים.

ש. תודה רבה

ת. תודה רבה גם לך.

